

Δημήτρη Λαμπρέλλη, *Nietzsche. Φιλόσοφος τῆς πολλαπλότητας καί τῆς μάσκας*. Ἐκδόσεις Δωδώνη, Ἀθήνα-Γιάννενα 1988, σελ. 488.

Ἔργο ἰδιαίτερα σημαντικό στόν χῶρο τῆς ἔρευνας πάνω στή φιλοσοφία τοῦ *Nietzsche* ἀποτελεῖ τό βιβλίον τοῦ κ. Δημητρίου Λαμπρέλλη πού κυκλοφόρησε πρόσφατα στήν ὠραία, ὀγκώδη καί πολύ φροντισμένη ἔκδοση τοῦ Οἴκου «Δωδώνη». Πρόκειται, μέ κάποιες τροποποιήσεις, γιά τή διδακτορική διατριβή πού ὁ κ. Λαμπρέλλης ὑποστήριξε στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσσαλονίκης, τόν Δεκέμβριο τοῦ 1986 καί πού παρουσιάζεται τώρα στό ἀναγνωστικό κοινό.

Ἡ σκέψη τοῦ Nietzsche ἔχει εἰσβάλλει στήν Ἑλλάδα ἀπό τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα καί ἔχει ἀσκήσει βαθιά ἐπίδραση. Τήν εὐρεία διάδοσή της ὡστόσο δέν ἀκολούθησαν συστηματικές προσπάθειες προσεγγίσεως στόν δύσκολο λόγο τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου, ποιητῆ καί στοχαστῆ. Ὁ κ. Λαμπρέλλης ἔρχεται νά προσφέρει αὐτό πού ἔλλειπε ἀπό τόν τόπο μας: τήν μεθοδική ἐξοικείωση μέ τόν λόγο τοῦ Nietzsche καί τήν ἐμβάθυνση στή σκέψη του μέσα ἀπό τή διευρέυνση τοῦ αἰνιγματικοῦ καί κατ' ἐξοχήν φιλοσοφικοῦ θέματος τῆς μάσκας.

Τό ἀρχικό ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας τοῦ κ. Λαμπρέλλη ἦταν ἡ ἔννοια τῆς μάσκας καί ὁ ρόλος της στόν φιλοσοφικό στοχασμό τοῦ Nietzsche. Ἦταν ἓνα θέμα πού δέν εἶχε διερευνηθεῖ ἔως τώρα, παρ' ὅλο πού ἡ σημασία του εἶχε ἐπισημανθεῖ ἀπό μελετητές πού ἀφιέρωσαν τό ἔργο τους στή σκέψη τοῦ Nietzsche, ὅπως λ.χ. ἀπό τόν πρόσφατα ἀποθανόντα, καθηγητή στό Πανεπιστήμιο τοῦ Princeton W. Kaufmann.

Ἡ μάσκα καί τό προσωπεῖο λειτουργοῦν στόν Nietzsche διπλά· κατ' ἀρχήν ὁ ἴδιος ὁ Nietzsche ἔχει ὑποστεῖ τήν ἰσχυρή ἐπίδραση τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου πού περισσότερο ἴσως ἀπό κάθε ἄλλον χρησιμοποίησε ὁ ἴδιος τό προσωπεῖο — καί ὄχι μόνο ἓνα, τοῦ Σωκράτη. Ποιός εἶναι τελικά ὁ Σωκράτης; Αὐτό τό ἐρώτημα δέν θά ἐγκαταλείψει τόν Nietzsche.

Καί ἀπό μιά ἄλλη πλευρά ὁ Nietzsche ἐμπλέκεται μέ τήν μάσκα, καί αὐτήν τή φορά δεσμεύεται πιά ὁ ἴδιος: Ὅταν συνειδητά ἐπιλέγει νά μετα-φέρει τόν λόγο του· ὅπου ὁ ἴδιος ἐπιλέγει τήν μετα-φορά ὡς τρόπο ἐκφράσεως ἑνός λόγου πού δέν λέγει ἀλλά σημαίνει. Καί τότε ἡ μάσκα γίνεται ὁ οἰκείος τόπος αὐτῆς τῆς μεταφορᾶς.

Εἶναι διπλή συνεπῶς ἡ παρουσία τοῦ προσωπεῖου στόν Nietzsche: Ἐξωτερική (μέσα ἀπό τόν Σωκράτη), ἐσωτερική, μέσα ἀπό τήν μεταφορά τοῦ νιτσεικοῦ λόγου καί τίς μεταμορφώσεις τοῦ φιλοσοφοῦντος ὑποκειμένου.

Τοῦτο δέν θά σήμαινε, ἄραγε, ὅτι ὀλόκληρη ἡ φιλοσοφία τοῦ Nietzsche εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς πολλαπλότητας; Καί τότε, στόν πρῶτο αὐτό ὑποθετικό λόγο, ἔρχεται νά προστεθεῖ καί ἓνας δεῦτερος: Μήπως ἡ θέληση γιά δύναμη δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἐνοποιούσα ἀρχή μιᾶς πρωταρχικότερης πολλαπλότητας, πού δέν ἀνάγεται ὄντολογικά σέ τίποτε ἄλλο ἔξω ἀπό αὐτήν;

Τήν ὑπόθεση αὐτή, διατυπωμένη μέσα ἀπό τά δύο τελευταῖα ἐρωτήματα, ἔρχεται νά ἐπιβεβαιώσει ἡ ἔρευνα τοῦ κ. Λαμπρέλλη.

Ἡ παρουσίαση τῆς γένεσης καί τῆς ἐσωτερικῆς πορείας τοῦ ἐρωτήματος τῆς ἔρευνας, φωτίζει τήν ἀνοδική πορεία τοῦ βιβλίου, μέσα ἀπό τά τρία μέρη ὀργανικά δεμένα μεταξύ τους. Δίνουμε σχηματικά τήν διάρθρωσή τους μέσα ἀπό τά ἐρωτήματα πού ὑποβαστάζουν τήν ἐσωτερική πορεία τῆς ἔρευνας.

I. Πρῶτο Μέρος: Σωκράτης καί Nietzsche

Ὁ Σωκράτης, ὡς φιλόσοφος τῆς πολλαπλότητας, τῆς ἀτοπίας καί τῆς μάσκας, παρουσιάζεται ὡς κατ' ἐξοχήν φιλόσοφος-καλλιτέχνης.

Ἐρώτημα: Ἄν ἡ πολλαπλότητα στόν Σωκράτη παρουσιάζεται μέσα ἀπό τίς τρεῖς αὐτές ἔννοιες πού λειτουργοῦν κατ' ἐξοχήν στόν χῶρο τῆς τέχνης, τότε ἡ ἔννοια πού ἐπιτρέπει

τό άνοιγμα τής έρευνας πέρα από τήν άφετηρία: Σωκράτης, δέν είναι ή εικόνα του φιλοσόφου - καλλιτέχνη; Ή έκφραση αυτή δηλώνει ήδη τήν υπέρβαση του άπλου φιλοσόφου από τον φιλόσοφο - καλλιτέχνη, δηλαδή τήν υπέρβαση τής φιλοσοφίας από τήν Τέχνη. Θα πρέπει συνεπώς νά διερευνηθεί τό αισθητικό ως καθοριστικό στοιχείο τής πολλαπλότητας.

II. Μέρος Δεύτερο: Τό Αισθητικό ως συγκροτούν στοιχείο του φιλοσοφούντος υποκειμένου.

Στόν χώρο τής Τέχνης, δηλαδή του αισθητικού φαινομένου στό όποιο καταφάσκει ό φιλόσοφος - καλλιτέχνης, μεταφέρεται ή αναζήτηση τής πολλαπλότητας μέ άξονα τώρα τον Σωκράτη αλλά και τον Nietzsche, γιατί τό φιλοσοφούν υποκείμενο - Nietzsche, καταφάσκει στό αισθητικό που εκφράζεται μέσα από τους οικείους τόπους του (μουσική, όρχηση, σώμα, φαντασιακό, όνειρο) και που συγκροτεί τον φιλόσοφο.

Ερώτημα: "Αν ή μάσκα ως «τόπος» του νέου φιλοσόφου (ως έλευθέρου πνεύματος) γίνεται τό εργαλείο μέ τό όποιο αναζητείται, μέσα από τήν πολλαπλότητα τόπων, ή αλήθεια, ή αυθεντικότητα, ως θέληση για αλήθεια, δέν θα πρέπει νά στρέψουμε τήν έρευνα προς αυτή τήν θέληση; "Αν υπάρχει θέληση για αλήθεια, δέν θα πρέπει νά σκεφθούμε τήν αυθεντικότερη έκφραση αυτής τής θέλησης που είναι ή θέληση για δύναμη;

Έδω όμως αναπηδά τό έρώτημα εκείνο που μοιραία όδηγεϊ στην μετατόπιση τής έρευνας από τήν μάσκα ως *modus* ενός «λεγόμενου», στό όντολογικό αντίκρουσμα του λεγομένου, σε εκείνο τό «τι» που καθορίζει κάθε όντολογικό έρώτημα.

Γιά ποιόν λόγο ή έπιλογή τής μάσκας; Τί είναι αυτό που τήν επιβάλλει; Τί υπάρχει πίσω από τήν μάσκα, τίς πολλές μάσκες; Ή απάντηση φυσικά δέν μπορεί νά είναι: υπάρχει ό φιλόσοφος, γιατί εκείνος είναι που, ως φιλοσοφούν υποκείμενο, θέτει τό έρώτημα που τον σπρώχνει στην καταφυγή στη μάσκα.

Μιά πρώτη απάντηση θα ήταν: πίσω από τον μεταφορικό λόγο —έλλειπτικό και άφορισματικό, συχνά άμφίσημο αλλά πάντοτε σημαίνοντα— έχουμε τήν βαθιά νιτσεική σύλληψη: Τήν θέληση για δύναμη.

Τά πολλά προσωπεία του φιλοσόφου, ό φιλόσοφος-μηδενιστής, ό φιλόσοφος-καλλιτέχνης, υπαγορεύονται από τήν ανάγκη νά διερευνηθεί ή θέληση για δύναμη σε όλους τους χώρους όπου ενεργοποιείται τό φιλοσοφούν υποκείμενο.

Τούτο θα σημαίνει ότι ή πολλαπλότητα του λόγου του φιλοσοφούντος υποκειμένου Nietzsche παραπέμπει σε μία θεμελιώδη ένότητα: τήν θέληση για δύναμη, που θα άποτελοΰσε έτσι τό «τι», τό ένα «σημαινόμενον» μέσα από τά πολλά σημαίνοντα.

Στους πολλαπλούς τρόπους υπάρξεως του φιλοσοφούντος υποκειμένου που καλύπτονται από τήν πολλαπλότητα του προσωπείου, θα αντιστοιχοΰσε ένα και μοναδικό όν, ή θέληση για δύναμη, και οι μάσκες δέν θα ήταν τίποτε άλλο παρά οι πολλαπλές προσεγγίσεις σε αυτό τό ένα.

Τό πανάρχαιο πρόβλημα τής σχέσης του «ένός μέ τά πολλά», θα μεταφραζόταν, μέσα από τήν φιλοσοφία του Nietzsche, στη σχέση ανάμεσα στην θέληση για δύναμη (τό έν) και τους λόγους (τά πολλά), τους πολλούς φιλοσοφικούς λόγους του φιλοσοφούντος υποκειμένου που εκφράζουν τό ένα. Τό όντολογικό αντίκρουσμα τής μάσκας θα ήταν ή θέληση για δύναμη.

Έδω όμως ανακύπτει στόν έρευνητή ένα δεύτερο έρώτημα, που ανατρέπει τήν παραπάνω πορεία των σκέψεων καθώς επίσης και τήν πρώτη αυτή απάντηση. Μήπως ή θέληση για δύναμη δέν είναι τό έν; Μήπως όπου λέμε «ή θέληση για δύναμη», και όχι όπως ίσως είναι και όρθότερο «θέληση για δύναμη», αλλοιώνουμε τήν βαθύτερη νιτσεική σκέψη; Μήπως δέν αναζητούσε ό φιλόσοφος τήν σχέση ένότητα-πολλαπλότητα, αλλά, αντίθετα, μήπως έθετε, κατά βάθος, υπό έρώτηση αυτήν τήν ίδια τήν ένότητα; Μήπως σε τελευταία ανάλυση

ή πολλαπλότητα που δηλώνεται μέσα από την μάσκα ήταν έκφραση μιᾶς ἄλλης πολλαπλότητας, μή αναγώγιμης; Μήπως, για νά τό διαπιστώσουμε ἁπλά: ἡ πολλαπλότητα τῶν λόγων, ὡς πολλαπλοῦν σημαῖνον, μετα-φέρει ἕνα πολλαπλοῦν σημαίνομενον;

III. Μέρος Τρίτο: Πολλαπλότητα καί λόγος τῆς ὑποψίας

Ἡ ἔρευνα ὁδηγεῖται, μέσα ἀπό τό τελευταῖο ἐρώτημα, στό ἀκραῖο καί ταυτόχρονα σημαντικότερο στάδιο: στήν ἀναζήτηση τῆς σχέσης τῆς πολλαπλότητας, ὡς ἀθθεντικῆς δηλαδή πρωταρχικῆς πολλαπλότητας, μέ τήν θέληση γιά δύναμη. Τήν ἀθθεντική αὐτή πολλαπλότητα ἐκκαλύπτουν ἡ περιπλάνηση καί ἡ ἀτοπία, ἀθθεντικά στοιχεῖα τοῦ ἀθθεντικοῦ φιλοσοφοῦντος ὑποκειμένου τοῦ ὁποῖου ὁ στοχασμός, ὡς στοχασμός τῆς μεγάλης ὑποψίας, ὑπερβαίνει τήν ἐνότητα καί κινεῖται πρὸς τήν πολλαπλότητα.

Ὁ κ. Λαμπρέλλης πραγματεύθηκε, μέ ἰδιαίτερη διεισδυτικότητα, ἕνα δύσκολο πρόβλημα που παρουσιάζει ἡ φιλοσοφική σκέψη, τοῦ Nietzsche μετά ἀπό διεξοδική βιβλιογραφική ἔρευνα καί σέ βάθος μελέτη τῶν κειμένων τοῦ φιλοσόφου.

Τά συμπεράσματα τοῦ κ. Λαμπρέλλη ρίχνουν νέο φῶς σέ παραδεδομένες ἐρμηνεῖες τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ Nietzsche. Ἐκεῖνο ὅμως που παράλληλα ἔχει γιά μένα ἰδιαίτερη σημασία εἶναι ὁ φιλοσοφικός λόγος τοῦ βιβλίου. Ἐχοντας ἀποφασιστικά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τόν παραθετικό καί περιγραφικό λόγο τῶν φιλοσοφικά ἀνωρίμων που συχνά ἀπονεκρῶνει τή ζωντανή σκέψη ἑνός φιλοσόφου καί τήν καθιστᾷ ἐκθεμα στόν μουσειακό χῶρο μιᾶς «ἱστορίας τῶν ἰδεῶν», ὁ κ. Λαμπρέλλης εἶχε τήν ἰκανότητα νά ἐντάξει ὀργανικά μέσα στήν ἔρευνά του τήν συμβολή τῶν ξένων μελετητῶν καί νά προσδώσει στό κείμενό του γνήσιο φιλοσοφικό ὕφος.

Τό βιβλίο τοῦ κ. Λαμπρέλλη ἀξίζει νά μελετηθεῖ σοβαρά· δέν δίνει μόνο τό ἔναυσμα γιά μιᾶ ἀμεσότερη προσέγγιση στόν Γερμανό φιλόσοφο, που χρειάζεται ἐπίπονη ἐξάσκηση στήν ἀνάγνωση, ἀλλά ἐπιτρέπει τήν αἰσιόδοξη διαπίστωση σέ ὅσους παρατηροῦν τελευταῖα τίς μέτριες ἀποδόσεις ἐπιστημόνων καί στοχαστῶν στόν χῶρο τῆς φιλοσοφίας ὅτι μπορεῖ καί γίνεται στήν Ἑλλάδα σοβαρό ἔργο.

ΤΕΡΕΖΑ ΠΕΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΛΛΑΛΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μανώλη Μαρκάκη, *Σύστημα μιᾶς φιλοσοφίας τῆς πράξεως* Ἀθήνα, 1988 σ. 30

Ἐνας πεζός ποιητικός λόγος εἶναι ὁ φιλοσοφικός στοχασμός, ἐλεύθερος καί πηγαῖος τοῦ Μανώλη Μαρκάκη. Καί ἔρχεται σέ χτυπητή ἀντίθεση μέ τήν ἐννοια τοῦ «συστήματος» που ἀπαιτεῖ τόν ἀδστηρό, ἀφαιρετικό ἀπογυμνωμένο ἀπό συγκινησιακά στοιχεῖα λόγο. Γιατί ἀσφαλῶς δέν ὑπακούουν στή συστηματική, μεθοδική ἀπαιτήτηση γιά ἐξωτερική λογική συνοχή οἱ εἰκόνες που αἰσθάνεσαι πῶς ἀναβλύζουν ἀθόρμητα καί πῶς συμπαρασύρουν μέ τήν ὄρμη τους τά διανοήματα ἀφήνοντας στόν γραπτό λόγο τοῦ συγγραφέα τή σφραγίδα τους.

Τήν πράξη τήν συλλαμβάνει ὁ Μ. Μαρκάκης κατ' ἀρχήν μέσα ἀπό τούς ἐσωτερικούς καί τούς ἐξωτερικούς της ὄρους καί τήν θέτει ὡς θεμέλιο τῆς συνειδήσεως:

Γράφει: